

AYASOFYA BAPTİSTERİ

Feridun .DİRİMTEKİN

Baptister Ayasofya'nın güney - batı köşesinde ve asıl binadan ufak bir avluya ayrılmış bir vaziyette bulunmakta idi. Fakat bu gün sonradan yapılmış olan Controfor'lar ve ilavelerle bu günkü Ay.1-sofya'ya bağlanmış bulunmaktadır. Justinien Ayasofya'sının inşaasından • evvel yapılmış olan bu binanın kuzeyinde, Ayasofya'ya bakan cephesinde mermer kolonlu bir giriş mevcuttu. Bu gün Baptisterde saltanatı esnasında kendisine bir türbe yaptırtmamış olan 1. Sultan Mustafa (1617 - 1623) ve Sultan İbrahim (1640 - 1648) Türbeleri bulunmaktadır. Türk tarihlerine nazaran bunların buraya gömülmelerinden evvel burası başka bir maksatla kullanılmamış ve boş olarak bırakılmıştı (1).

(1) Katip Çelebi-Fezleke. C. il, S. 211 1. Sultan Mustafa Ramazan ortasında vefat etti (1048). Ayasofya kurbundaki, Fetihden evvel bina edilmiş bir hali kubbede defnedildi. Hayrullah efendi tarihi Zeyli (Ali Şefki) C. XVII S. 83.

Evliya Çelebi : C. 1. S. 354, Cümle padişahların türbeleri Mulukü saltanat ve selatin ve şehzadegan ile memlu olduğundan Mustafa Hana yer bulunamadı. Naşı 17 saat musalla taşında kaldı. Ahar yer bulunamadığından Ayasofya'yı kebirin kurbunda bulunan ve zamanı kadimde bir yağhane olan kagir bina içinde defnedildi. Kubbe içinde turab olmadığından üzerine has bahçeden toprak getirilerek örtüldü.

Sultan İbrahim için : Ferlike C. il. S. 320 çün Padişah Rub-u meskun hal edilerek hal olunan padişah!lara mahsus yere kapandı kapısı örüldü.... bir cellat vasıtasıyla alem-i bakaya gönderildi, namazı kılınıp Ayasofya kapısı yanındaki Sultan Mustafa türbesine defnedildi. Naim:1 (Ayasofya kütüphanesi 3105 C. il. S. 170. Ayasofya kurbunda Sultan Mustafa merhumun kabri yanında defnedildi.

TARİHİ MALÜMAT

Ayasofya'nın bugün mevcut Baptister hakkında ne Procopius ve ne de Silentiarius'da etraflı bir bilgi mevcut değildir (2). Yalnız diğer bir Baptister'den ayırmak için buraya Megali Polistir denildiği ve bütün Baptister'ler gibi buranın da Agios İoannes Prodromos (St. Jean Baptiste) e ithaf edildiğini biliyoruz.

Anon Banduri (3) İmparator Justinianus Ayasofya'yı yaptırmadan evvel Circulaire planda kubbesi altın yaldızlı, içi kıymetli taşlarla süslü Agios İoannes Prodromos namı altında bir şapel yaptırmıştı. Bina (Horlogion yakınında) İmparatorların çok defa maiyetleriyle beraber yemek yedikleri Metatorion'un çok yakınında idi, diye bu binadan bahsetmektedir. Bundan sonra İstanbul'a gelmiş olan A-

Osmanlı tarihlerinde Baptister binasının bir türbe olarak kullanılması için yapılan değişiklikler hakkındaki bilgi bundan ibarettir. Mevcut büyük vaftiz havuzunun ne zaman ve ne maksatla dışarıya çıkarıldığı ve bunun kuzeyde bulunan avluya nasıl çıkarıldığı ve bu cihetle mevcut bulunan çıkışın ne zaman kapatıldığı ve binanın doğusunda bu gün mevcut olan ikinci kapı ile zemin katındaki pencerelerin ne zaman açıldığı hakkında da bir malumat mevcut değildir.

(2) Poulos Silantiarius-Ayasofya'nın tarihi P. 2R. V. 563 de binanın kuzey tarafındaki kapıdan çıkan ahalinin ruhu temizleyici ve kirleri (Somlures) yıkayan bir Axpantta Loetra'ya gittiklerinden bahseder.

(3) Anon Band.

noyme bir Rus seyyahı (4) Ayasofya giriş kapısının sağında Baptisteler'in mevcut bulunduğu ve buradaki bir kuyu ile vaftiz havuzunun mevcudiyetinden bahseder. Bundan sonra gelen Batı seyyahlarının - serlerinde aydınlatıcı bir bilgi mevcut değildir. Burayı 1847 - 49 tamiri esnasında görmüş olan Salzenberge göre (5) dışarıdan dört köşeli içeriden sekiz köşeli bir binadır. Fakat hariçten yukarı kısmında sekizgendir. Binada ilk zamandan kalma dört pencere vardır. Bina bir kubbe ile örtülüdür. Doğuda bir apsid batıda bir nartex vardır. Dört köşeli apsid İstanbulda alışılmış olanlara benzememekte bu da apsidin inşaa devrinin Ayasofya'dan evvel olduğunu göstermektedir.

Şimdi doğuda bulunan bir girişten başka evvelce bir de kuzeye doğru açılan ve şimdi örülmüş olan bir kapı vardı. Bu kapıdan çıkınca bir hole giriliyordu ve bundan sonra da küçük bir avlu bulunuyordu.

Hol'ün kuzeyinde çift sütunlu bir mimari parça ve bunun üzerinde de bir kapı yeri vardı. Hol'ün doğu nihayetinde bugün örülmüş olan bir kemer açıklığı vardı. Buradan kilisenin bu cihetteki Controforuna geçiliyor ve bu suette hol kilise ile bağlı bulunuyordu. İstanbul'un Türkler tarafından işgalinden sonra Ayasofya'nın yağ deposu olarak kullanılmış ve bina Sultan Mustafa için Türbe haline konduktan sonra da bu avlu yağ deposu olarak kullanılmakta devam etmiştir. Scarlatos Byzantios (6), Vaktiyle bu bina ile Ayasofya arasında bir geçit vardı.

Vaftiz havuzu ColimVithva'ya, su bir su terazisinden geliyor ve bu su daima akıyordu. Halk bu suyu mukaddes bir su addediyordu. Bina Asilia, bir melce idi

(4) Mme de Khitrevo itineraire des pelerins russes s 227.

(5) Salzenberg (w) altchristli ehe denkmaelervon constantinople S. 19. Pi. VI. VII. XI. XII.

(6) Scarlatos Byzantios-Konstantinopolis S. 506.

(7). Buraya iltica edenleri, buradan kimse alamazdı. Theophanos'a göre İmparator Zenon, İmparatorluktan ayrıldığı zaman Ayasofya'ya gelmiş, dua ettikten sonra tacını mukaddes masa üzerine koymuş ve sonra buraya iltica etmişti. İki sene sonra kayınbiraderi Basilicos da zevcesi ve çocukları ile beraber buraya sığınmıştı.

Ephlagon'a göre merasim esnasında Patrik Ayasofya'daki Cintronon'dan aşağıya inerek evvela bu Baptisteler'in nartex'ine geliyor buradaki Apodiomda yeni vaftiz olacaklar, elbiselerini çıkarmış olarak kendisini bekliyorlardı. Patrik kendilerini St. Myron (Mukaddes Yağ) la yağladıktan sonra vaftiz ediyordu.

Leathaby ve Swainson (8) Büyük Baptisteler olarak bu günkü, Türbe olmuş binayı kabul ederler ve bazı diğer yazarlarca kabul edilen Ayasofya'nın kuzey doğusundaki Skevophylakion (9) un eski hazine binası olduğu ve sonradan İmparator Justinien tarafından Baptisteler'e çevrilmiş olduğu fikrini ileri sürerler.

Antoniadis (10) bu bina'yı küçük Baptisteler'den ayırmak için Baptistarium veya Megali Phostir denildiğini, bütün Baptistelerler gibi bu binanın da Ayos Ioannes Prodromos'a ithaf edilmiş olduğunu ve İmparator Justinien tarafından yaptırılmış olduğunu yazar.

Kendisi binayı dıştan ölçmüş ve uzunluğu 22.70 m genişliğini 16.20 m ve umumi yüksekliğini 17.40 m bulmuştur. Bundan başka Anon Banduri olmak üzere eski kaynaklara atfen vaktiyle burada mevcut olan mozayikler hakkında da malumat vermiştir.

(7) Ayasofya'daki Ste. Nicolas Chapell'i de Prophegion hakkını haiz idi.

(8) Lathaby and Swanson - Ste. Sophie S. 18; 20, 177, 183.

(9) Feridun Dirimtekin - Skevuphylakion de Ste. Sophie - Malange de R. Janin Rev. des etudes Byz. 1961 S. 390 - 400.

(10) Antoniadis Exphrasis tis Agia Sophias C. 1. S. 123 ve sonrakiler.

Ebersolt (11) deCer. ya'ya nazaran Ayasofya'yı tetkik ederken binada biri büyük diğeri küçük iki Baptister olduğunu belirtmiştir (12). Kendisine nazaran der Cer. de bahis konusu olan Baptister Cy-lindrique şekilde olan Hazine dairesi olmalıdır. Fakat katiyetle malum olanı, *bu* gün Sultan Mustafa türbesi olan binadır ve Ayasofya'nın . Güney- Batı köşesindedir. Bu Oratuaire İmparator Justinien tarafından St. Jean Baptiste'e ithaf edilmiştir. Doğuda bir apsid ve Batıda bir nartex'le nihayetlenen bu bina Octagonale şekildedir ve her dört yanında nişleri bulunan bu bina yine Justinien tarafından yaptırılan S. S. Serge et Bacchus (Küçük Ayasofya) ya daha küçük mikyasta olmak üzere benzer.

A. M. Schneider Ayasofya'nın Batı avlusunda yaptığı kazı hakkındaki kitahında bu Baptister duvarlarının tuğladan ve kum taşından hatıllarla yapılmış olduğu cihetle Justinien devrinde yapılmış olması lazım geldiği ve Batıda bulunan eski kapının kapanmış olduğunu ve bu gün buraya Kuzey - Doğu köşesinden açılmış bir kapıyla girildiğini kaydeder (13).

Swift (14) binayı tetkik etmiş, eski kaynakları incelemiş Constantin Porphyrogenete'in de de Cer. sine (15) dayanarak küçük Baptister'in binanın kuzey doğu'sunda bulunan Skevophylakion - Hazine dairesi - ve büyük Baptister'in de bahis konusu olan bina olduğunu tebarüz ettirdikten sonra bu bina hakkındaki tetkiklerini açıklamıştır. Yalnız bu binanın basit bir kesitini kitabına eklemekle iktifa etmiş binanın ne bir planını ve ne de kuzeyinde

ki avlu kısmında o zaman mevcut olan ve bu gün yıkılmış bulunan kısımların plan ve fotoğraflarını eklememiştir. Bina için verdiği ölçüler de doğru değildir.

Swift binanın iç düzeninin pencelerinin kemerlerini tetkik ettikten sonra binanın kuzeyinde bulunan avluyu da incelemiş ve buraya açılan kapının önünde vaktiyle bir giyinme yeri veya Apothrium olması kabil olduğunu ileri sürmüştür. Kendisine nazaran bu iç avlunun kuzeyinde bulunan kolonlar arasında vaktiyle kuzeye doğru açılan bir kapı mevcuttu. Ayrıca bu iç avlunun doğu tarafındaki kemerin altında doğuya doğru açılan bir kapı vardı. Swift, Salzenberg gibi bu kapının Ayasofya'nın en Güney - Batısında bulunan Controfor'unun alt katına açıldığını ve bu surette kilise ile Baptister arasında bir bağ mevcut olduğunu ileri sürmüştür. Bu kısmın önünde ve kapı sövelerinin yanında bulunan sütun başlıklarının küçük Ayasofya'da ve Ravenna'daki Ste. Vitale de bulunan sütun başlıklarına benzediğini ve Ayasofyadakilerden tamamıyla ayn şekilde olduğunu da kaydetmiştir.

Ali Sami Boyar Resimli Ayasofya kitabında teferruata gitmeden Baptister hakkında malumat vermiştir (16).

Heliopolis Metropolitide Genadios Ayasofya'nın Baptister'ine tahsis ettiği bir makalede «Bu gün bu binanın duvarları sıvayla örtülmüştür. Vaktiyle bu duvarlar kıymetli taşlarla kaplı idi, bunlar 4. cü haçlı ordu mensupları tarafından alınmıştır, demektedir (17).

Vaftiz merasiminin ilk hristiyanlık devrinde St. Jean Baptiste'in hazreti İsa'yı Şeria nehrinde vaftiz ettiği gibi nehir ve çaylarda yapıldığını biliyoruz (18).

(11) Ebersolt. Ste. Sophie de Constantinople S. 35 not 1, 3, 35.

(12) Constantin Porphyrogenete. Livre des Ceremonies C. il, 620.

(13) A. M. Schneider. Die Grabung in Westhof der Sophien Kirche Zu İstanbul Berlin 1941, S. 23, 42, 45.

(14) Swift-Hagia Sophia S. 173-177.

(15) de Cer. Bonn il, S. 620.

(16) Resimli Ayasofya İstanbul 1943.

(17) Genadios (Hierapolis Metropolitide),

(18) Kraus - Real Encyclopedie der Christliche Altertumes - Baptistere (fauf) maddesi, 3

Bunların umumi surette suları mukaddes addolunan nehir ve pınarlar olması icabeder.

Daha sonraki zamanlarda Catacombe'larda da vaftiz havuzlarının bulunmuş olduğu zannedilmektedir. Gerek Roma Catacombe'lerinde ve gerekse İskenderiyed bulunan bir Catacombe'da vaftiz havuzu olduğu zannolunan havuzlar görülmüştür. Fakat iklim şartları birçok memleketlerde bu merasimin tamamıyla açıkta yapılmasını müşkülleştiriyordu.

İmparator büyük Constantin zamanında hristiyanlar serbest ibadet etmek imkanını bulduktan sonra kiliseler kurulmuş ve her kilisenin yanında Baptister yapılması adet olmuştu (19). Bunlar sureti umumiyetle St Jean Baptiste'e ithaf olunan Chapelle'lerdi (20).

İlk zamanlarda kiliselerin şimal tarafında yapılmakta olan Baptisterler hazan da bu binaların başka taraflarında da yapıyordu. Mesela İzmir civarında Güzelbahçe Bazilikasında olduğu gibi Baptister, Presibetere'in yanında (21) veya Mısırdaki Abu Mena Bazilikasında olduğu gibi (22) Atrium'a bitişik olarak batıda veya Solena Bazilikasında olduğu gibi güney Bazilikasının yanında (23) Side kazısında (24) bulunan Bazilika ve Çaliçingrat kazısında meydana çıkarılan ve 6 ıncı yüzyıla ait Bizans katedralinde olduğu gibi binanın kuzey - doğu kısmında bulunuyordu (25).

(19) (fauf) maddesi, 3.

(20) (fauf) maddesi, 3.

(21) Wulf, S. 239 Re S. 230.

Weber. Byz. X. 1901. S. 568-573, Pl, Strzygowsky Kleinas. 1906 pi. 48, 49.

(22) Wulf. S. 228 Res. 226; 229 Kaufmann-Heilige Stadt in der Wusste S. 111.

(23) Wulf S. 242 Res. 237.

(24) Prof. Arif M. Mansel 1946-1953 senelerinde Pamphylia'da yapılan kazılar ve araştırmalar 1958 Side planı.

(25) Prof. Alex. Deroko Architecture, Monuments et Decorations dans la Serbi de moyen age. Belgrad 1953. S. 32 Plan 38. ,

Bu Baptister'lerin ortasında daima Colimwithva denilen vaftiz havuzu bulunuyordu. Hıristiyanlığın başlangıcında merasim vaftiz yapılanların tamamıyla su içine girmeleri suretiyle yapıyordu. Bu da bu havuzların hususi surette yapılan binalar içine konması zaruretini meydana çıkarmıştı. Bu binalar sureti umumiyetle bir kubbe ile örtülüydü. İlk devirde Catakumne'ler tamamıyla vaftiz olmaya hazırlandıktan sonra her sene bir defa Eveque'ler tarafından vaftiz ediliyordu (26). Fakat sonraları vaftiz olacakların miktarı artarak Cathedral'lerdeki Baptister'ler bunların vaftiz edilmesine kafi gelmeyince Roma'da olduğu gibi aynı şehirde birkaç Baptister yapılmasına zaruret hasıl oldu.

Vaftiz havuzları umumi surette 1 m kadar derinlikte idi. Bunların yan taraflarında Eveque rahibe mahsus bir yer vardı. Burada St. Esprit'in sembolü olan altın ve gümüşten yapılmış güvercinlerin ağzından su akıyordu. 6 ıncı yüzyılda bunların yanlarına İsa, St. Jean'ın heykelleri de konuyordu.

Vaftiz havuzlarına üç ayak merdivenle iniliyor ve karşıkı tarafta bulunan üç ayak merdivenle çıkılıyordu. Büyüklükleri her zaman aynı değildi, bilhassa batıda 6. ci yüzyıldan sonra vaftiz edileceklerin tamamıyla suya girmesinden vazgeçilmesinden sonra 35 - 45 cm. lik su derinliği kafi görüldü, vaftiz yapan rahibin başa biraz su serpmesi suretiyle vaftiz yapılmaya başlandı (27).

(26) Le Merle, Le Style Byzantin S. 38.

Char. Diehl. Manuel de L'art Byzantin S. 176, Pulger-Anciennes eglises Byzantines de Constantinople S. 5-6.

(27) Ortodox kilisesi bu gün de vaftizin tamamıyla suya girilmek ve başın üç defa suya batırılması şeklinde yapılması esasını muhafaza etmiş bulunmaktadır. Bu gün bu vaziyette yalnız çocuklar vaftiz edildiğinden bunlar için her kilisede vaftiz edilecek bir çocuğu alacak kadar büyüklükte vazo şeklinde ve altında buna doldurulacak suyu alacak büyüklükte ikinci bir kap bulunan

Vaftiz havuzlarının şekli her zaman aynı değildi. Mesela İmparator Justinien tarafından Kuzey Afrika'nın geri alınmasından sonra orada yaptırılmış olan Hammam - Lip, Uppenna, Sfax Cathedrale'lerinin Baptistelerinde de vaftiz havuzları 6-8 köşeli yıldız şeklinde idi (28).

Baptister'lerin büyüklükleri ve şekilleride her zaman değişiyordu. Mesela Cartage, Bari Baptistelerinin Consillerin toplanmasına kafi gelecek derecede büyük olduklarını biliyoruz (29).

AYASOFYA'NIN BAPTİSTERİ

(Plan ve Kesit 1)

Binanın harici şekli 20 X 15.52 büyüklüğünde bir dikdörtgendir. Evvelce mevcut olan batıdaki kapısından içeri girilince 13.90 büyüklüğünde bir nartex ve bundan sonra iç çapı 12.88 olan Octogonal şeklinde asıl binaya girilir (30). (Res. 1, 2, 3)

madenden yapılmış birer vaftiz kabı bulunmakta ve çocuklar buraya üç defa batırılmak suretiyle vaftiz yapılmaktadır. Bundan başka ortodox kiliselerinde günahahtan temizlenmek için bilhassa ayazmalarda bu maksatla yapılmış havuzlar vardı. de Cer'e nazaran İmparator ve İmparatoriçeler senenin muayyen günlerinde Blecherneadaki meşhur Theodokos kilisesi Ayazmasına gidiyorlar ve oradaki havuza girerek günahlarından temizleniyorlardı tabi bu husus diğer ortodoxlar tarafından da yapılıyordu.

(28) Ch. Diehl. Manuel d'art Byzantin C. I. S, 190. Hammam-Lip Baptistelerinin havuzu circulaire şekilde ve içten 5 nişli ve altıncı nişin yeri merdiven tarafından işgal edilmektedir. Bu şekilde Saray burnundaki Hodigitria baptisterine benzetilmektedir. Hatchatorian resim 281.

Courdoec ve Pouncont, Cartage 1925 C. VI S. 112. Res. 7.

Sfax baptisteri dıştan circulaire içten karşılıklı 3 er niş, 7 ve 8 niş yerlerinden merdiven vardır. Aynı eser S. 112-113. Hatchatorian Res.. 286.

(29) 1153 de yapılmış olan Bari Baptisteler'in çapı 50 m yüksekliği 55 m dir.

(30) Bizim yaptığımız ölçülerle Antoniadès'in Exph-rasis'de vermiş olduğu rakamlar arasında farklar mevcuttur. Antoniadès binanın dış ölçüsünü 22.70 m. uzunluğu 16.20 m. en ve kubbenin umumi yüksekliğini 17.10 m. dir. Swift'de bu ölçüler 21.80 ve 16.20 m. dir.

Bu sekizgenin dört köşesinde yarım daire şeklinde nişler vardır. (Res. 4, 5) Bu nişler 4.04: 4.10 m genişliğindedir, nişlerin teşkil ettiği bu yarım daireler arasındaki mesafe ortalama 4.30 dur. Doğuda bulunan apsid 4.10 m genişliğindedir. Vaktiyle diğer nişler gibi dairevi olan şekli orta kısmının doldurulması dolayısıyla kavisli şekli değişmiştir.

Büyük vaftiz havuzu vaktiyle binanın tam ortasında bulunuyordu. O zaman binanın kuzey tarafındaki avluyla olan irtibatı bu cephede bulunan 2.50 m genişliğindeki bir kapı vasıtasıyla sağlanıyordu. Bu kapı binanın türbe haline konulması esnasında örülmüştür. (Res. 6, 7) Baptistelerin kubbesi, Ayasofya'nın ilk kubbesine benzer şekilde çok basıktır. Kubbenin üzerinde Türk uslubu tezyinat vardır, (Res. 8) kubbe - sıvası düşmüş kısımlardan anlaşıldığına göre - tuğla ile örülmüştür. Kubbe yüksekliği içten 16.05 dıştan 16.60 m' dir.

Binanın bugünkü zemini: türbe haline konduktan sonra toprakla doldurulmuş olan zemindir. Evvelce bugünkü Ayasofya giriş kapısı seviyesinde olması, aşağı yukarı 120 cm aşağıda bulunmuş olması lazım gelmektedir. Bunu tesbit etmek için vaktiyle binadan kuzey avluya açılan kapıdan evvel bir merdiven bulunup bulunmadığını anlamak için Ali Sami Boyar tarafından binanın kuzey cephesinde açılan bir tranşede kapıdan evvel hiç bir kademeye rastlanmamıştır. Bundan anlaşıldığına nazaran binanın orjinal zemini kuzey cephesinde bulunan avlu zemini ile aynı seviyede bulunmaktadır. Vaktiyle Baptisteler zemininin, diğerlerinde olduğu gibi mermerle kaplı olması iktiza etmektedir. Bu hususda tam bir malumat olmamasına rağmen gayet ağır olan vaftiz teknesinin kaldırılması ve bunun zemininin toprakla örtülmesi her halde ilk definden sonra olmalıdır. Çünkü eski Türk tarihlerinde 2. ci Sultan 'Mustafa'nın Ayasofya-

nın yanındaki hali kubbeye gömüldüğü kaydedildiğine nazaran vaktiyle burası bu maksatla hazırlanmamış bulunuyordu.

İnşaa Tarzı :

Binanın iç duvarlarının yapı şekli tamamiyle Justinien devrindeki Bizans inşaa şekline benzemektedir (31). Yapıda kullanılan tuğlalar 39 x 39 x 4,5 - 5 cm ebadındadır, ve harç Ayasofya'dakine benzemektedir. Orijinal vaziyetini muhafaza etmiş kısımlarda Ayasofya'daki gibi malakari Concav şeklinde bir harç işçiliği görülmektedir. Binanın alt katındaki dikdörtgen şeklinde 1,10 - 1,20 genişliğindeki pencereler (Res. 9) Türk devrinde açılmıştır. Bütün Baptistler'de olduğu gibi burada alt katta pencere olmasına imkan yoktur. Bu pencereleri Türk devrinde ölümlere dua edilmesi maksadıyla sonradan açılmıştır. Yukarı kattaki pencereler tamamiyle Bizans uslubundadır ve bunlar orjinal pencerelerdir. (Res. 10)

Yukarı kattaki pencerelerin bir kısmı daha sonraki devirlerde Ayasofyayı ayakta tutmak için yapılan controforlar dolayısıyla kapanmıştır. Binanın iç duvarları Türk devrinde sıva ile kapatılmış Üzerlerine Türk stilinde tezyinat yapılmıştır, ve bu tezyinat muhtelif devirlerde yapılmıştır. Kubbe tezyinatı son asırda yapılmış olmalıdır.

Vaktiyle binanın duvarları diğer bütün mühim Bizans binalarında olduğu gibi mermer ve diğer kıymetli renkli taşlarla kaplı olmalıdır (3). Bugün bunlardan hiç bir eser kalmamıştır.

Vaftiz Havu1Ju (Res. 11, 12)

Evvelce Baptistler'de bulunan vaftiz

(31) Brehier - Art de Byzance S. 72-76.

(32) Brehier - Art de Byzance S. 74.

Heilopolis metropolidi Cenadius bu duvarların kıymetli taşlarla kaplı olduğunu ve sonradan bunların Haçlılar tarafından alınmış olduğunu kaydetmişse de bir kaynak göstermemiştir!'

havuzu Colimvithva hakkında Anonyme Rus seyyahı bilgi vermektedir. (33). «Bu Baptistrium'un kapısının sağ tarafında bir kuyu ve ortasında Colimvithva vardır? Bunun boyu 6 Sagiene'dir. Bu havuz Patrik tarafından vaftiz merasimi için kullanılmaktadır».

Bir Sagiene 2,1336 m olduğuna göre havuzun boyu 12,80 m olması lazım gelmektedir, ki tabii bunda büyük bir mubalağa vardır.

Antoniades'in yapmış olduğu ölçüye göre havuzun çevresi 12.80 m çapı 4.07 m. dir. Bu ölçülerle bizimkiler arasında farklar vardır (34).

Havuz, plan ve resimlerde görüldüğü veçhile (Pi. il) iki tarafı merdivenlerin bulunduğu cepheler köşeli ve asıl vaftiz havuzu vazifesini gören kısım Elliptique şekildedir. Bu havuz uzun kısımda, dış kenardan dış kenara 3.25 m. uzunlukta, orta kısımda yine kenardan kenara 2.50 m. genişliğinde ve yüksekliği de 1.52 m. dir. Havuzun iç boyu 2.80 m. iç eni 2.10 m. iç derinlik 1.16 m. dir.

Havuz bulunduğu yere kısmen gömülerek konduğu için her tarafı aynı surette iyice yontulmamış ve gömülü kısmın, kaba surette yontulması kafi görülmüştür. Bunun için şimdiki vaziyete nazaran kuzey köşede bu kaba surette yontulmuş kısmın yüksekliği 85 cm. olduğu halde Güneye doğru gittikçe 73 cm. ye kadar inmekte, sonra bir köşe şeklinde yukarıya doğru yükselerek 88 cm. ye çıkmaktadır.

Havuz tamamiyle musavi bir şekilde yontulmamıştır. İki nihayetindeki kalınlık 24 cm. olduğu halde ortada bir kalınlık 21 cm. ye inmektedir.

Kuzeydeki bir köşe teşkil eden kısmın tam ortasında 21 x 21 cm. olan bir salıp yeri, Güney tarafında ise merdiven-

(33) Khutrevo S. 227.

(34) Antoniades C. 1. S. 124.

nin birinci basamağı hizasında havuzun içindeki kavisli kısmın •başlangıcında 22 X 21 cm. eb'adında diğer bir salıp yeri vardır (35). (Res; 12).

Tamamiyle beyaz mermerden yapılmış olan havuza üç ayak merdivenle iniliyor ve mukabil tarafa da üç ayak merdivenle çıkılıyordu. Basamaklar tamamıyla birbirine müsavi değildir. Birinci ve ikinci basamak 23 cm üçüncü ve dördüncü basamaklar 24 cm. dir.

Ayasofya'da bulunan bu büyük vaftiz havuzundan • başka İstanbul civarında bulunmuş ve bugün Arkeoloji müzesi ne nakledilmiş bulunan 4 Bizans vaftiz havuzu mevcuttur.

Bunlardan Mendel kataloğu 1177/2156 numarada kayıtlı bulunanı dış şekli itibariyle quartilube bir tarzdadır ve yalnız bir tarafında bir merdiven vardır. Diğer tarafta vaktile mevcut olan merdiven sonradan kaldırılmıştır. Dış yüksekliği 1,55 derinliği 1,20 ve iç uzunluğu 1,16 m. Zeynep Sultan Camiinin avlusunda bulunmuş olan bu vaftiz havuzunun bir tarafında 5, diğer tarafında 1 salıp yeri vardır (36).

İkinci vaftiz havuzu: Mendel kataloğu 1178/2159, yukardan görünüş itibarile Ayasofya'dakine benzemez. Bir yonca yaprağı şeklindedir. Basamağı yoktur. Dış uzunluğu 1.55 olan bu vaftiz havuzu siyah damarlı beyaz mermerden yapılmıştır.

Topkapıdaki bir kazıda bulunarak müzeye nakledilmiştir (37).

Üçüncü Vaftiz Havuzu: Arkeoloji Müzesi envanterinde 3898 numarada ka-

(35) Hatchatorian Res. 180 buradaki plan Van Ni-ce'in bir krokisinden alınmıştır. Lataby-Swainson St. Sophia 1894 S. 19, 20, 100, 132, 183, 209, 217, 219 Res. 3.

Gurlit Bau Kunst S. 21-22.

Grabar, Marthyrion 1946 S. 392.

(36) Hatchatorian 209.

(37) Hatchatorian Res. 200.

yıtlı bulunan ve Ayvansaray'daki Atık Koca Mustafa Paşa camiinden getirilmiş olan havuzda yukarıdan görünüşe nazaran bir yonca yaprağı şeklindedir. Yalnız bir tarafında üç basamaklı bir merdiven vardır. Dış yüksekliği 1,23, derinliği 1 m. uzunluğu 1,87, eni 1,49 metredir. Bu vaftiz havuzu da şekli ve büyüklüğü itibariyle Ayasofyadakine benzemektedir (38).

Dördüncü Vaftiz Havuzu: Bizim için en şayanı dikkat olan bu mermer vaftiz havuzu Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürü Sayın Rüstem Duyuran tarafından Yalova'da bulunmuş ve 1962 yılında Arkeoloji müzesine nakledilmiş olanıdır. (Res. 13-14)

Dıştan görünüşü bir salıp şeklinde olan bu vaftiz havuzunun iki tarafında havuzun içine inmeye yarayan merdivenler vardır. Asıl havuz kısmı Elliptique şeklindedir. Havuzun umumi uzunluğu 1,94 m. yüksekliği 0,94 m, eni 0,97 m. dir. Kenarındaki kalınlığı 9 cm dir.

I. inci yüzyıla ait olarak tarihlendirilmiş olan bu havuzun bir dış kenarı ile, yine aynı tarafta bir köşede birçok salıp yerleri görülmektedir.

İstanbuldaki Ayasofya Baptisterinden başka 1920 - 1923 senelerinde Saray Burnunda yapılmış alan kazı esnasında Hodigithria (Res. 15) (Yol gösteren) Baptister'i de bulunmuştur. Bina Ayasofya Baptister'i gibi tuğladan yapılmış ve yanındaki Semi - Rotonde şeklinde bulunan Collonade'lı bir Atrium'a bağlı lunuyordu. Bina (Res. 16-17) altıgen bir şekilde idi, bunun beş köşesinde ortalama 6 m çapında ve derinlikleri 4 m olan Absid'ler (Niche) vardı. Altıncı Absid'in bulunması lazım gelen yer Atrium'la bir bağlantı teşkil etmek üzere uzunca Nartex olarak kullanılmıştı. Baptisterin umumi uzunluğu niş ortasından diğer nişe kadar 20,73 metre idi. Ortadaki

(38) Hatchatorian Res. 201.

vaftiz havuzu iki devir geçirmişti. Birinci devirde daha küçükken sonradan büyütülmüştü. Bu son devirdeki vaftiz havuzu tamamiyle mermerden yapılmış ve 12 köşeliydi. Havuzun etrafında yarım daire şeklinde beş niş vardı, altıncı bir niş yeri dış zeminle bağlantı yeri idi ve muhtemelen vaftiz merasimi esnasında Rahip burada bulunarak merasimi idare ediyordu.

Her yarım daire şeklinde bulunan nişte havuza inmeye yarayan üç basamak merdiven vardı. Havuzun derinliği 84 cm. idi. Hodigithria ayazmasının suyunun *gciğüs* hastalıklarına iyi geldiği de zannolunuyordu (39). Kazı esnasında bu havuzun altında daha derin tabakaya varmak için yapılan sondajlarda, burada vaktiyle bir Roma Thermes'i bulunduğunu gösteren kalıntılara tesadüf edilmişti.

İstanbul'da hem bir Baptister hem de hastalıklara iyi geldiği kabul edilen ve günahlardan temizlenme maksadıyla da kullanılan. bina yalnız Hodigithria baptesterini değil diğer agiazmalar da vardı. Bunların en meşhurları Blechernea ve Pigi agiazmaları idi.

Blechernea Agiasması buradaki Theodokos kilisesi yanında idi. Bu agiazma bugün de mevcuttur. Fakat bina şüphesiz eski bina değildir.

Evvelce 15 Ağustosta İmparator ve İmparatoriçe maiyet memurları ve hizmetçilerle beraber buraya, mukaddes hamam Hagios Lousma da yıkanarak günahlarından temizlenmek için geliyorlardı. Binadan içeriye girdikten ve buradaki İconlara ibadet ettikten sonra, Agiazmanın Kolimvithva'sına üç defa dalıp çıkıyorlardı ve bu surette bütün günahlarından sıyrılmış oluyorlardı (40).

(39) Demangel-Mambury. Quartier des Mangannes S. 108.

(40) De. C_er. I, 18, S. 108 II, 52, S. 774-775. Titrova S. 137, 201, Feridun Dirimtekin 14. Mıntika Blechernea S. 199-200. K. Grivas, Blechernea S. 25-27.

Pigi (Balıklı) Agiazması da suyunun şifa verici ve mukaddes bir su olması sebebiyle İmparatorların Ascension yortusunda büyük bir merasimle geldikleri bir yerdi.

Asıl membağı üzerindeki bina İmparator Leon I. (457 - 477) tarafından yaptırılmıştı- (41). Kilise ise İmparator Justinien tarafından inşaa edilmişti (42).

Agiazmanın üzeri dairevi bir kubbe ile örtülüydü. Bu kubbe Göğe benzer tarzda mozayik erle süslenmişti. Asıl yıkanma havuzu dörtgen şeklinde idi ve iki tarahndaki merdivenlerle havuza iniliyordu.

Nartex (Plan I) :

Baptisterin bir de nartex'i vardı. Bu nartex batıdaydı, vaktiyle giriş bu cephedeki - şimdi bir pencere haline konmuş olan - bir kapı vasıtasıyla temin ediliyordu. Nartex'in uzunluğu **13.90** m. eni 3,15 metredir. 5.40 ar **m. uzunluğunda** iki yan kısımla 3,15 m. uzunluğunda bir orta kısmı vardı. Yan kısımlar çapraz tonozlu idi. Batıdaki kapı 2.10 genişliğinde idi (Res. 18- 19- 20).

Avlu (Plan III) :

Baptister'in vaktiyle kuzey tarafında açılan ve bugün örülmüş bulunan kapıdan çıkılınca 12.30x11.25 m büyüklüğünde bir avlu bulunmaktadır. Bu avlu Baptister binasının kuzey duvarları/ Ayasofyanın güney cephesi duvarları/ve bu binanın en güney-batısında bulunan Controfor/ve bu cephedeki dolambaçlı rampa (Kohlias) ın doğu duvarlarıyla/ çevrilmiş bulunmaktadır. Bu avlu Baptister duvarının 4.95 m kuzeyinde bulunan üzeri örtülü bir kapı tesisi ile iki kısma ayrılmıştır. Bu kapalı kısmın kuzey yüzünde yan söveleri iki mermer kolona dayanır. 1.42 m. genişliğinde bir kapı yeri görülür. Bu

(41) Nic. Calliste: Hist Ecel. XV, 26.

(42) Precopius. de Aedof. 1. 3.. Bonn. 184-185 Theoph, cont. VI, 15 Cedienus I, 1, S. 678 Khitrevu S. 138.

kolonların iki tarafında sağda (Doğuda) 1.98 m. Batıda 1.70 m. genişliğinde iki açıklık vardır. (R. 21).

Kapının dayandığı mermer kolonlar 82 Cm. yüksekliğindeki ayaklara dayanmaktadır. Kolon başlıkları Bizans stiline aittir: Bunların üzerinde, dışarıya doğru kaymış vaziyette çift mermer kare levhalar, üzerinde ise: kenarları basık şekilde birer kısma havi mermer ve nisbeten daha ince sütunlar vardır. Bunların üzerinde ise yine harice taşkın vaziyette dikdörtgen sütun başlıkları mevcuttur (R. 22).

Bu sütunlar başlıkları vasıtasıyla bu kısmı örten kemerlerle birleşir. Bu son kolon başlıklarının kuzeye bakan yüzlerinde birer salıp mevcuttur. Altta bulunan büyük kolonların başlıkları Ayasofyadakilerden ziyade küçük Ayasofya S. S. Serge et Bacchus ve Ravenna'daki Ste. Vitale kilisesinde bulunan başlıklara benzerler. Kapı tesisinin dayandığı mermer sütunlar üzerinde, vaktiyle bunların iki yanındaki duvarlara bağlı olduğunu gösteren vazih bir iz olmasına rağmen her iki taraftaki duvarlarda ince bir bağlantı eserinin görülmesi vaktiyle bunlar arasında bir ahşap yapı veya bir pencere tesisi bulunmuş olması fikrini hatırlatmaktadır. Vaftiz havuzu bugün bu kapalı avlunun Güney-Doğu köşesinde bulunmaktadır.

Bu kapı tesisinin kuzey tarafında bulunan açık avlunun kenarlarında vaktiyle Ayasofya belki de diğer camiler için yağ deposu vazifesini görmüş olan mermer sarkofajlar bir çok büyük küpler sıralanmıştır. Avlu vaktiyle mermerle döşenmişti. (R. 23).

Avlunun bugün hariçle olan bağlılığı, Ayasofyanın girişinde bulunan geniş girişindeki rampalı yol başlangıcına açılan bir geçit vasıtasıyladır.

Duvar ve Kubbede Vaktiyle Mevcut - Mozaik ve Freskler -

Ayasofya gibi her tarafı mozaiklerle süslenmiş olan bir kilisenin Baptisterinin

de, bütün aynı yüzyıllarda yapılmış olan fresklerle süslenmiş olduğu tabii idi. Bu diğer binalarda olduğu gibi, mozaik ve hususda yegane mevcut olan bilgi 1200 tarihine doğru İstanbul'a gelmiş olan Antoine de Novogorode'un yazdıklarıdır :

«Ayasofya'nın Baptisterinde İsa'nın Yahya tarafından Şeria nehrinde nasıl vaftiz edildiğini, Yahyanın halkı nasıl doğru yola davet ettiğini ve çocuklarla büyüklerin (Vaftiz olmak için) nasıl Şeria nehrine atıldıklarını gösteren resimler mevcuttur. Bütün bunlar gayet mahir bir ressam olan Paulos tarafından yapılmıştır. «Bütün hayatım boyunca hiç bir yerde bu kadar güzel resimler görmedim», yine burada bir patrik tarafından üzerine 30 dirsek uzunluğunda İsa'nın tasvirinin bulunduğu mesnetler vardır. Ressam Paulos kıymetli taşlardan ve ezerek toz haline getirdiği incileri suyla karıştırarak İsa'nın resmini yapmıştır (43). Bütün bu güzel şeyler halen Ayasofyada bulunmaktadır».

Kafi derecede açık olmayan bu kayıttan binanın kubbesinde ressam Paulos tarafından yapılmış olan Şeria Nehrinde St. Jean Baptiste tarafından İsa'nın ve diğerlerinin Vaftiz edilmesini gösteren mozaikler olduğunu anlıyoruz. Bunlar, daha sonra tetkik edeceğimiz İtalyada ve diğer memleketlerde bulunan Baptister'lerdeki mozaiklerin benzeri olması lazım gelmektedir.

Ayrıca Vaftiz merasimi esnasında 30 dirsek (30X0. 5= 15 m ?) yüksekliğinde muhtemelen mozaikten yapılmış bir İsa İkonunun da buraya getirilerek hazırlanmış olan mesnetler üzerine bulunduğu da anlaşılmaktadır. Sonraki kayıtlara göre

(43) Antoine de Novogorode Khitrovos. 96.

Bu seyahatnamenin Kopenhagen nüshasında buraya şu cümle ilave edilmiştir! Bütün bu güzel ve kıymetli şeyler günahkarlığımız yüzünden Haçlılar tarafından Roma'ya nakledilmiş bulunmaktadır. Bu cümle şüphesiz kitaba 1204 den sonra bir Copiste tarafından veya vaziyetten haber alan müellif tarafından ilave edilmiş olmalıdır.

haçlılar tarafından alınarak Romaya gönderilmiş olduğu söylenen İcon bu olmalıdır.

Tarafımızdan yapılan tetkikler neticesinde ne duvarlarda ne de kubbede mozayiklere ve ne de yere düşmüş tesseralara tesadüf edilmemiştir.

Octagone veya merkezi planlı binalar Romalılar tarafından Mausolee'lerde nympheone'larda veya thermes'lerde kullanılmış olduklarını biliyoruz.

Bizanslılar bu şekil binaları kiliselerde veya Baptisterlerde kullanmışlardır. (44). Bu hususta Romadaki veya Romalılar tarafından yapılmış olan binaların numune olarak alınmış olmaları kabildir. Octagone binalar erkeklerle kadınlara ait olan kısımları ve vestiaire'leri birbirinden ayırmak için de çok müsaitti. Bilhassa Thermes'lerde tek bir ısınma tertibatı ik her iki kısmın ısıtılması da kabil oluyordu.

Hodeghitria Baptister'indeki gibi altı köşeli binalar biraz nadirdir. Bu şekil binalar daha fazla Erinenistan ve Gürcistan'da kullanılmıştır (45).

Ayasofya'daki Baptister'le aynı devirde yapılmış olan diğer Baptister'ler arasında bir mukayese bahis konusu olursa bu hususta İtalya'da ve kuzey Afrikada bulunanları hatırlamak lazım gelir.

Roma'daki La Teran Baptisteri dıştan Oc agonale'dir. İçte ortada bir Vaftiz havuzu vardır. Bunun etrafı Collonade'la çevrilmiştir. Üstte, bu kolonlara mütenazır şekilde konan daha ince mermer kolonlara dayanan bir ikinci kat vardır. Kubbe bir kasnağa dayanmaktadır, binadaki mozaiklerde vaftiz sahneleri gösterilmiştir. Bina bu şekliyle Ayasofya Baptisterinden farklıdır (46).

(44) Eberiml-Monum, Archit. Byz. S. 128.

(45) Strzgowsky-Baukunt Armenier S. 121.

(46) Deichmann-Frühchristliche Kirihe in Rom. S. 40; Wulff-Altchrist und Byzantinische Kunst C. J, S. 249. Holzinger. Die Altchrist. und Byzantinische Bau Kunst. S. 63.

Yine Roma'da Santa Constantina kilisesi büyük Constanten'in kızı Constantina tarafından bir Baptister şeklinde inşaasına başlanmışken, kendisinin ölümü üzerine bir Mausolee'e çevrilmiş olduğu zannolunmaktadır. Bina 1254 de Papa Alexandre IV tarafından kiliseye tahvil edilmiştir. (47).

Baptisterin iç tarafı çifte kolonlu Arcade'la çevrilmiştir. Ortada nisbeten küçük bir vaftiz havuzu vardır. Bunun dış tarafındaki şekli bir Rotonde'dır. Kubbe, üzerinde pencereler bulunan bir kasnağa dayanmaktadır. Binanın bir de Nartex'i vardır. Tavan ve tonozlarda mozaikler mevcuttur. Bu Baptister bu şekliyle Ayasofyaya benzememektedir.

İmparator Arcadios tarafından Mısır'da Mariotte civarında Abu Mina'nın (St. Menas) mezarı üzerinde yaptırttığı zannolunan üç nefli Basilika'nın Baptisteri kilisenin batı tarafında Nartex'in yanındadır. Dış şekli dörtgen iç şekliyle Octagonal olan bu binada Ayasofya'da olduğu gibi vaftiz havuzu'nun etrafında collonade yoktur.

Bu bina hakkında Kaufmann ve Perkins tarafından yapılan planlar bir birinden farklıdır. Perkins'in planında havuzun etrafında bir kolonad gösterilmiştir (48).

Yine kuzey Afrika'da Furni'de Hencir Maanadın'daki üç nefli chatedral'in Baptister'i de octagonal idi. Kuzey Afrika'daki Baptisterlerin havuzları quad-

(47) Wulff. C. I, S, 241. Holzinger S. 60-61. Grabar Martryion. Pi. VII; I Deichmann. S. 25.

(48) Kaufmann Abu Mina Stadtb 1912. S. 102, fig. 46.

O. Wulff Altchristliche und Byz. Kunst S. 227-229 fig 227 Pi. 226 Abu Ubeyit El Bekri Description de l'Afrique Septentrional. (Mac Gouckin de Slane Fransızca ter. S. 5 X. cu yüzyılda bu basilikada birçok resimler, heykeller ve bu arada binanın nihayetindeki iki ayakları birer Deve üzerine dayanır vaziyette Abu Mena (St. Menas) in mermerden bir heykeli vardır.

F. W. Deichmann Archoel. Anzeiger 1937, col 75-78 fig. 1-2.

rilobel şeklinde idi. Cap Bon'da Kaliba-da bulunan havuz da bu şekildedir. Bubi-nanın da 6. yüzyılda yapıldığı kabul edil-mektedir (49). Ravenna da St. Joanni in Fonde (50) ve diğer ismiyle Baptistere de Ortodoxe iç şekliyle bir Octagone olması bu sekizgen'in köşesinde yarım daire şek-linde nişler bulunması hasebiyle Ayasof-ya'ya bir benzerlik gösterir. Fakat iç in-şaa şekli tamamiyle başka tarzdadır. Oc-tagonun köşelerindeki kemerler, duvarlara dayanır tarzda yapılmış mermer kolonlara dayanırlar bu kemerlerin üstünde yine mermer kolonlara dayanan 2. ci kat ke-merleri vardır. Vaftiz havuzu ortada bü-yük ve sekiz köşelidir.

Kubbede ortada İsa'nın St. Jean Bap-tiste tarafından Şeria nehrinde vaftiz edil-diğini gösteren bir mozayik yuvarlak çer-çeve içinde görülmektedir. Bunun etra-fında daha büyük bir daire içinde 12 ha-vari, daha dıştaki 3. cü bir daire içinde de ellerinde kitaplar veya kotiluslar bul-unan havariler, Peygamberler ve Azizler vardır.

Kilisenin inşasında Laterano'da ol-duğu gibi hellenistique tradision görülmek-tedir. Ayasofya Baptistelerinin mozaiklerle süslenmesi şemasının bu Baptistere ben-zemesi mümkündür.

(49) P. A. Fevrier et C. Poinso-les cierges et abeil-les iconographie de Baptis:ere decouvert dans la region de Kalita (Tunisie) cahier Archeologique X, 1959 S. 10. 11, VI. yüzyıla ait bu Basilica'nın apsidinin güneyinde bulunan bu baptister dört tarafı açık bir eyvan halinde idi, ortasında 2X1.60 büyüklüğünde ve mozaiklerle kaplı bir vaftiz ha-vuzu vardır.

(50) Holzinger S. 78 : 80 S, Bettini. Felix Ravenna S. 41, Nordstern. Ravenna Studien S. 32 St Batlari il Battistero della cattedrale di Ravenna VII corso di cent deli arti Ravennate et Byz 1960 2, fax S. 7-12 Mario Mazotte, il Battistero della cattedrale di Rave:na aynı mec. 1961 fası. 3 S. 255-298, F. W. Deichmann Fruhbyz. Bauten und Mozaiken in Ravenna Fig. 8-16 Vollbaeh-Heimer Fruhbyz. Kunst S. 72 fig. 139-143 R. Hamann-Gesch der Kunst II. S. 92, fig. 69, Hatchatorian fig. 339.

Ravenna'da bulunan Baptistere des Ariens, 490 tarihine doğru Kırıl Theodoric tarafından yaptırılmıştır. Santo Sprito catedrale'in yanında idi, şekli Ortodoxe Baptistelerinin bir tekrarıydı. Esasen kub-bedeki mozayiklerdeki umumi fikirde ay-nıdır (51). Bunlar, İconographique bakı-mından Ligurie'deki Albeng Baptistelerine benzer (52).

İtaya'da Pompeideki .V. ci yüzyıla ait olduğu zannedilen Santa Maria. Magio-re kilisesinin Baptisteleri olan ve çapı 24.40 m olan Nicera binası ise dıştan yuvarlak ve vaftiz havuzunun etrafındaki Colona-de'li şekliyle daha fazla Laterano Baptistelerine benzer (53).

Görülüyorki dış şeklinin dörtgen ve içinin sekizgen olması ve içinde Collona-de bulunmaması dolayısıyla Ayasofya Bap-tistelerine en fazla benzeyen Mısırdaki Mariot-te' deki Abu Mena (St. Menas) catedrali-nin Baptisteleridir. İçinin kare dışının ok-togonal olması dolayısıyla Ayasofya Bap-tistelerine benzeyenler varsa da bunların iç mimarisi Ayasofya Baptistelerine benzeme-mektedir.

Yalnız Ayasofya Baptistelerinin duvar-larının mermerle kaplı olduğu malumdur. Fakat, bunun 1204 den evvelki vaziyeti hakkında tam bir malumat sahibi olma-dığımız da bir hakikattir.

(51) Holzinger-S. 81; Deichmann-Fruhchristliche Bau-ten und Mosaiken in Ravenna, fig. 61-68; Serg. Bettini-Felix Ravenna S. 5; Vollbach-Heimer S. 73-74 Fig. 149; Hamann-Geschichte der Kunst il, I S. 99 fig. 73; O. Wulff S. 343 Fig. 378.

(52) G. de Angelis d'Ossat-il battisterio di Albengi suoi problemi, VII corsi di Centro sull'Arte Ravennate e Byzantina 1961, S. 145-146; B. Fletcher History of Architecture (London 1959) S. 292. Da-ha sonra yapılan Baptistelerde Octagonal şekil kullanılmıştır. 1130 da yapılmış olan Asti Bap-tistelerinde, 1167 de yapılmış olan Carmona Baptisteleri de sekizgendir. (Fletcher S. 277).

(53) Holzinger S. 62-65.

